

Mihail Bahtin'in Kronotop Kavramı Bağlamında Mustafa Kutlu'nun "Eşik" Adlı Öyküsü

Mustafa Kutlu's Story "Eşik" in the Context of Mikhail Bakhtin's Concept of Chronotope

Ayşe SÜLGÜN

ORCID: 0009-0009-4123-3584 ♦ Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi ♦ aysesulgunn@gmail.com

Özet

Edebî metinlerde mekân ve zaman, metinlerin temel bileşenlerindendir. Mekân ve zamanın içi içe geçtiği anlatı yapısı, karakterlerin yaşantılarını çok katmanlı bir gerçeklik düzlemine taşır. Zamanın akışı ve mekânın deneyimleniş, anlatımın ritmini ve atmosferini birlikte belirler. Bu iki boyutun birleşmesi, anlatı evreninin bütünselliğini sağlar. Buradan hareketle edebiyat eleştirmeni ve kuramcı Mihail Bahtin ise, "kronotop" kavramını, zamanın ve mekânın kesişim noktalarını somutlaştırması açısından ele alır. Kronotop kavramı Einstein'ın Görelilik Teorisi'nden ortaya çıkmıştır. Kronotop kavramı Yunanca "kronos" (zaman) ve "topos" (mekân) kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Bahtin, edebî eserlerdeki olayların birbirleriyle olan bağlantılarını, duyguları ve değerlerini kronotop kavramı çerçevesinde inceler. Kronotop kavramı bağlamında "mekân, eşik, karşılaşma, zıtlık, gerilim, geçiş sonları, değer kronotopları" öykülerde zamanı somutlaştırır ve görünür hâle getirir. Anlatılardaki kronotop yapısı olayların değişimini mekânsal sınırlar içinde zamansal evrelerle harmanlayarak sunar. Bu noktadan yola çıkılarak bu çalışmada Türk edebiyatında birçok öykü ve deneme kaleme almış olan Mustafa Kutlu'nun "Eşik" öyküsü, Bahtin'in mekân-zaman kronotopu bağlamında incelenmiştir. "Eşik" öyküsü, yeni yapılan bir iş hanındaki güzel bir dükkânın ihaleyle satışını konu alır. Arka planda icra dairesinde yaşanan usulsüzlüklerin yer aldığı öykünün, zaman-mekân ilişkisinin etkileyici bir biçimde tasarlanmış olduğu görülür. Mustafa Kutlu'nun "Eşik" öyküsünde, Mikhail Bahtin'in kronotop kavramı bağlamına uygun kronotoplara ulaşılmış olup, öyküde anlatısal durakların bağlandığı ve birleştiği yer ihale dairesinin kapı eşiği ve koridordur. Öyküde yer alan kişilerin duygu ve düşüncelerini yansıtan, yaşamlarını değiştirme gücüne sahip bu duraklar, mekâna ve zamana derinlik katmıştır. Çalışmanın amacı edebî anlamda çok katmanlı olan bu öyküde kronotop kavramlarını bulmak ve alan yazına katkı sağlamaktır. Öyküde yer alan diğer kronotoplar başlıklar hâlinde detaylı bir şekilde işlenmiş olup çalışmanın sonucunda öyküde yer alan zaman-mekân kronotopu, motif kronotoplar ve değer kronotoplarının insanların duyguları ve çatışmalarıyla örtüştüğü görülmüştür. Yazar, değer motifleriyle milli ve manevi değerleri savunmuş ve okuyucunun bu değerleri içselleştirmesini istemiştir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kutlu, kronotop, öykü, Eşik, Mihail Bahtin.

Extended Abstract

In literary texts, space and time are fundamental components of texts. The narrative structure in which space and time are intertwined carries the characters' lives to a multi-layered reality plane. The flow of time and the experience of space together determine the rhythm and atmosphere of the narrative. The combination of these two dimensions provides the integrity of the narrative universe. From this point, literary critic and theorist Mikhail Bakhtin examines the concept of "chronotope" in concretizing the intersection points of time and space. The concept of chronotope emerged from Einstein's Theory of Relativity. The concept of chronotope was formed by combining the Greek words "chronos" (time) and "topos" (space). Bahtin examines the connections, emotions, and values of events in literary works within the concept of chronotope. In the

context of the concept of chronotope, "space, threshold, encounter, contrast, tension, transition endings, value chronotopes" concretize and make visible time in stories.

The chronotope structure in narratives presents the change of events by blending them with temporal stages within spatial boundaries. Based on this, this study examines the story "Eşik" by Mustafa Kutlu, who has written many stories and essays in Turkish literature, in the context of Bakhtin's space-time chronotope. The story "Eşik" is about the sale of a beautiful shop in a newly built office building by tender. The story's time-space relationship, which includes irregularities experienced in the enforcement office in the background, is designed impressively. In Mustafa Kutlu's story "Eşik", chronotopes suitable for Mikhail Bakhtin's concept of chronotope have been reached, and the place where the narrative stops is connected and merged in the story, which is the threshold of the auction house and the corridor. These stops, which reflect the feelings and thoughts of the people in the story and have the power to change their lives, have added depth to the place and time. Mustafa Kutlu, who comes to the forefront, especially with his Turkish literature stories, touches upon the transformation and change experienced by Turkish society in his stories. This study aims to examine Mustafa Kutlu's story "Eşik" in the context of Mikhail Bakhtin's concept of chronotope and approach the story "Threshold" from a different perspective. Another aim of this study is to contribute to the literature by highlighting the symbolic places and values found in Kutlu's stories. Since the articles and books published about Mustafa Kutlu, one of the story writers of Turkish literature, and Mikhail Bakhtin's books on the concept of chronotope, and the articles published on the subject were examined, document review was used as a data collection tool. First, the literature on Mikhail Bakhtin's concept of chronotope was examined. Then, Mustafa Kutlu's stories were examined, and the story "Eşik" was found suitable for this concept and examined.

The other chronotopes in the story were processed in detail under titles. As a result of the study, it was seen that the time-space chronotope, motif chronotopes, and value chronotopes in the story overlap with people's emotions and conflicts. In the story, the corridor chronotope is where the fears, tensions, excitements, and hopes of the people participating in the tender are visible. The garden is a space chronotope that has gathered all the good and bad traces of time. The central heating room of the inn where Doorman Adam stays is a space chronotope. In the space chronotope, Davut's shops are not a randomly selected symbol, but the embodiment of Sabit Bey's dreams. The club where merchants gather symbolizes moving up to the upper class in the space chronotope. In the story, the threshold chronotope is a limit for the functioning of the bureaucracy. The opposition chronotope is between the two groups here.

The encounter chronotope becomes the sum of conflict and tension. In the story called Threshold, internal conflicts are experienced in the person's inner world. The good or bad ending of these tensions and conflicts occurs after these encounters. After the tender ends, the series of events based on small dreams experienced in the minds of the four suitors in the corridor ends with a transitional end chronotope. Mustafa Kutlu's story "Eşik" gives the value of "diligence" through the doorman Adem and his son Yusuf, an electrician. The value of "respect" for family elders is given through the doorman Adem, his son, an electrician, and the "socialist" youth. Another value given to the reader in the context of values is "sensitivity to social changes". Beauty, one of the value motifs, is concretized with the "seven-sided rose" at the end of the corridor of the tender office. The author defended national and spiritual values with value motifs and wanted the reader to internalize these values.

Keywords: Mustafa Kutlu, chronotope, story, Eşik, Mikhail Bakhtin.

Giriş

Edebî metinlerde mekân ve zaman, metinlerin temel bileşenlerindendir. Mekân, romana özgü olay ya da olayların ve roman kişilerinin hareketlerine ayrılmış bir sahne olan yerdir (Çetin, 2021, s.135). Modern anlatı tekniklerinin getirdiği çok katmanlılıkla birlikte mekân ve zaman kavramları sadece sözlük anlamlarıyla kalmaz. Mekân ve zamanın detaylı tasvirleriyle birlikte edebî metinlerdeki kişiler de olaylar da bir yoğunluk kazanır. Edebî mekânlarda mekân yalnızca olayların fiziksel bir zemini değil, karakterlerin ruh hallerini, toplumsal yapıyı yansıtan simgesel bir öğedir.

Şahıs kadrosunu teşkil eden insan veya varlıkların itibari bir dünyada yaşadıkları olaylar zincirinin hikâyesi olan roman, hikâye ve tiyatrodaki, muhayyel veya gerçek bir mekâna ihtiyaç duyulacağı açıktır. Bu sebeple adı geçen türlerin bir başka önemli unsuru, mekân olarak karşımıza çıkar. Mekân, en basit haliyle eserde yaşanan olayların sahnesidir (Çetişli, 2014, ss. 99-100). Bu tanımlar

doğrultusunda, edebî metinlerde belirtilen mekânda yaşanan olaylar ve orada bulunan insanların, o mekânda rastlantısal olarak bulunmadıkları anlaşılmaktadır.

Verilen iletiler okuyucuya bu mekanlar vasıtasıyla gönderilmektedir. Tahkiyeli metin incelemelerinde zaman, anlatının ritmini ve anlam derinliğini belirleyen kurgusal bir unsurdur:

Zaman zaten bir kurgudur. Anlatı da öyle. Baştan başlarken, sondan başlayıp başa dönerken, ortadan başlayıp başa dönüşlerle sona yaklaşırken, sonu açık bırakırken, ileri geri atlayan iç monolog ya da bilinç akışıyla ilerlerken, istençdışı anımsanan büyümler anlar belleğin saatinde biçimlenirken, yitik zamanda gömülü öykülerin peşinden koşarken, büyümler bir dağda zamanı durdurmaya çalışır ya da Londra'nın göbeğindeki saat kulesinin çanlarına meydan okurken, mitik zamanın canlanışlarında insanlığın korkulu düş ve arzuları başkaldırırken, bilinçdışı sahneyi ele geçirip kişiyi suçtan cezaya, acıdan intikama, öfkeden teslimiyete savururken, anlatı zamandır (Parla, 2012, ss. 231-232).

Edebi metinlerde mekân ve zamanın iç içe geçirilmesi, hayatın sadece yüzeyde kalan olaylar düzlemi değil, çok boyutlu bir sisteme geçişin de anahtarı olur. Beden ve mekânın etkileşimi, fiziksel bir deneyimin sonucu olarak mekânsal bir algılama sunmaktadır (Gürkivrak, 2021, s.86). Buradan hareketle edebiyat eleştirmeni ve kuramcı Mihail Bahtin “kronotop” kavramını, zamanın ve mekânın kesişim noktalarını somutlaştırması açısından ele alır. Kronotop kavramı Einstein’ın Görelilik Teorisi’nden ortaya çıkmıştır. Bahtin ise bu kavramı edebiyat eleştirisinde “eğretileme” olarak kullanır. Kronotop kavramı Yunanca “kronos” (zaman) ve “topos” (mekân) kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Bahtin, edebî eserlerdeki olayların birbirleriyle olan bağlantılarını, duyguları ve değerlerini kronotop kavramı çerçevesinde inceler. Mihail Bahtin’in edebiyatla ilgili yaptığı çalışmalarla ortaya çıkardığı “kronotop” kavramı edebiyatta zaman ve mekân kavramlarının birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu yaklaşımlar temelde, Bahtin’in kimi zaman gerçek mekân (taşra, salon, misafir odaları, şato, koridor vb.), kimi zaman ise bir motif (karşılaşma, yol, eşik vb.) olarak belirlediği kronotop türleri etrafında şekillenir (Zariç, 2022, s.330). Mihail Bahtin’ e göre olayların merkezleri, olayların düğümlendiği ve birleştiği yerlerdir.

Kronotoplar “Çatışma, gerilim, zıtlık ve geçiş sonları” gibi birçok irili ufaklı türlerini de barındırır (Bahtin, 2001, s.305). Kronotoplar öyküde ve romandaki olayların felsefi yönlerini somutlaştırır. Okuyucu, kronotoplar sayesinde somutlaştırılan felsefi düşüncelerin analizini yapar ve sonuca ulaşır.

Ayrıca Bahtin’e göre edebî eserlerdeki edebî motifler de olaylarla ilgili değerler taşımaktadır. Kronotoplar olgulara değer kazandırır. Kronotoplar, anlatının tür tipinin ayırt edilmesi noktasında bir dayanak işlevi üstlenir (Bahtin, 2001, ss. 315 - 332). Kronotopu merkeze alan eleştirel yaklaşımda eserin varolan gerçekliği ile ilgili olaylar sanatsal bir temele yerleştirilmektedir.

Zamansal ve mekânsal uzamlar birbirinden ayrılmazlar. Her birinin sanat eseri için ayrı bir rolü vardır. Bu soyut bağlamlar duyguları ve değerleri okuyucuya geçirmektedir. Okuyucu bu motifleri somut bir düzleme yerleştirir.

Amaç

Türk edebiyatında özellikle hikâyeleriyle ön plana çıkan Mustafa Kutlu, hikâyelerinde Türk toplumunun yaşadığı dönüşüm ve değişimi konularına değinir. Bu çalışmanın amacı ise Mustafa Kutlu’nun “Eşik” adlı öyküsünü Mihail Bahtin’in kronotop kavramı bağlamında inceleyerek “Eşik”

öyküsüne farklı bir bakış açısıyla yaklaşmaktır. Bu çalışmanın bir diğer amacı Kutlu'nun öykülerinde bulunan simgesel mekânları ve değerleri ön plana çıkararak literatüre katkı sağlamaktır.

Yöntem

Bu çalışma doküman incelemesi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s. 189). Çalışma kapsamında Türk edebiyatının öykü yazarlarından Mustafa Kutlu ile ilgili yayımlanan makaleler, kitaplar; kronotop kavramı ile ilgili Mihail Bahtin'in kitapları, konu ile ilgili yayımlanmış makaleler incelenmiştir. Çalışmada ilk olarak Mihail Bahtin'in kronotop kavramı ile ilgili alan yazın incelenmiş ardından Mustafa Kutlu'nun öyküleri incelenerek "Eşik" öyküsü bu kavram bağlamında ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Bulgular

"Eşik" Öyküsünde Kronotop

Türk edebiyatında birçok öykü ve deneme kaleme almış olan Mustafa Kutlu'nun "*Gönül İşi*" adlı eserinde yer alan "Eşik" ile "Kapıları Açmak", "Kanoluk", "Gönül İşi", "Oy Dağlar", "Duruşma", "Sel Gider", "Kupa Maçı", "Cabadan", "Suç" adlı on öykü bulunmaktadır.

Türk edebiyatında öyküleriyle yer alan Mustafa Kutlu'nun "Eşik" öyküsü içinde birçok kronotop olan iç içe geçmiş bir metindir. Yazarın "*Gönül İşi*" adlı kitabında yer alan "Eşik"¹ öyküsünde, Mihail Bahtin'in belirlediği mekânsal kronotoplardan koridor, bahçe, kalorifer dairesi, tuhafiye dükkânı, kulüp, eşik; motif kronotoplardan zıtlık, karşılaşma, çatışma ve gerilim, geçiş sonları; değer kronotoplardan çalışkanlık, saygı, duyarlılık, güzellik yer almaktadır. Bu öyküde anlatıcının vermek istediği simgeler, semboller ve yazarın felsefi düşünceleri kronotop kavramı çerçevesinde izlenmektedir.

Kutlu'nun "Eşik" öyküsünde çok işlek bir caddede yeni yapılan bir iş hanında, güzel bir dükkân ihaleye çıkarılır. Dükkân için her biri farklı sosyal tabakadan gelen dört kişi teklif hazırlar. İhalenin yapılacağı sabah bu dört talipli, ihale dairesinde toplanırlar.

İhaleye katılanlar gergin ve heyecanlı bir şekilde koridorda, odanın kapısında, "eşik"te ihalenin arttırılmaya başlanmasını beklerken, bir adam ihaleyi yapacak memurun kulağına eğilip bir şeyler söyler. Görevli ihalenin başlamasını bekleyen bu küçük gruba, utana sıkıla dükkânın ihale tabanı miktarının on kat arttırılarak Çi-Mas-Tek ve Barmankolar Türk Anonim Ortaklığı tarafından kapatıldığını bildirir. Tüm hayalleri memurun tek bir cümlesiyle suya düşen bu küçük grupta yer alan kişilerin her biri farklı tepkiler vererek ihale dairesi koridorundan uzaklaşır.

İhaleye katılan dört kişiden birisi Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyan bir gençtir. Toplumu değiştirecek gücü sadece kitaplarda okuyup öğrenmiş, toplumdan bihaber bu "devrimci" ve "sosyalist" genç Tamer, arkadaşları Birol, Cem, Cüneyt ve Kemal, dükkânı alıp bir kitabevi yapmayı hayal etmektedir.

İkinci talipli köyden şehre gelerek hayata sıfırdan başlamış birisidir. Okuma yazması olmayan, şehre ilk geldiği zaman bir köylüde bulunan sabır, saflık ve çalışkanlık ile işe başlayıp daha sonra şehir

¹ Bu çalışmada Mehmet Kaplan'ın "*Hikâye Tahlilleri*"nde yer alan "Eşik" öyküsü esas alınmıştır.

kültürüyle değişen aç gözlü, kurnaz, paracı bir şehir köylüsüne dönüşen kapıcı Âdem, oğlu ile bahsi geçen dükkânı elektrikçi dükkânı yapmak istemektedir.

Öyküdeki üçüncü kişi elli iki yıl nüfus müdürlüğünde çalışıp emekli olmuş birisidir. Aldığı emekli maaşıyla kıt kanaat geçinmeye çalışan, tek gayesi bu dükkânı alarak bir beyaz eşya dükkânı yapıp ailesine, özellikle de büyük bir konfeksiyon dükkânı olan damadı Davut’a karşı ezikliğine son vermek isteyen Sabit Bey’dir.

İhaleye katılan dördüncü kişi ihalelere hep son dakika gelen emlak komisyoncusu Ekrem’dir. Onun tek amacı, ihaleye girmek, aradan çekilmek, sürmek gibi ayak oyunları ile acemileri yontmak, komisyon toplamak ve vekalet etmektir. Haliyle onun dükkânla ilgili de bir hayali yoktur. Umduğunu bulamayınca da daha ihale başlamadan zarfını alıp ihale dairesini terk edecektir.

Mekânsal Kronotoplar

Koridor. Olağan koşullarda toplumsal ve uzamsal mesafeyle birbirinden ayrılan insanlar rastlantısal olarak bir araya gelebilir; herhangi bir zıtlık boy gösterebilir, en farklı yazgılar çarpışıp iç içe geçebilirler (Bahtin, 2001, s.319). Öyküdeki mekân kronotopu, her biri sosyal bir tabakayı ve sosyal zümreyi temsil eden dört kişinin bir araya geldiği TDK Sözlüklerine (2025) göre “Bir yapıya girmeyi sağlayan veya odaları birleştiren genellikle dar geçit; aralık” olarak tarif edilen koridordur. Koridor kronotopunda, farklı tabakalardan gelen insanların tıpkı oda kapıları gibi bir noktada yolları kesişir. Öyküde koridor kronotopu, ihaleye katılan insanların korkularının, gerginliklerinin, heyecanlarının ve umutlarının görünür kılındığı mekândır. Bu türden duyguların tasvir edildiği ortak nokta olan koridor kronotopu, okuyucuyu kişilerin somut gerçeklikleriyle yüzleştirmektedir. Kutlu’nun anlattığı koridor, “senelerdir silinmeyen çift katlı isli camlardan geçen loş ışığın altında karanlık, hafif ılık, dışardaki yabancı şubat güneşinin aydınlığına inat, içe dönük bir yalnızlık ile uzanmaktadır” (Kutlu, 2009, s.349).

Bahçe. Mekânlar öykülerde sadece bir mekân anlamı taşımaz. Mekânlar birçok anlamlar da yüklenir. Normal bir bahçe iç açar, burada ise bahsi geçen bahçe ise iç karartan bir özelliğe sahiptir:

Çürümüş, toplu iğne, karbon kâğıdı, daktilo şeridi, vesikalık fotoğraf, ikametgâh il muhabiri, iyi hal kâğıdı, nüfus cüzdanı sureti ile, tükürük, balgam, gözyaşı, yağmur, dolu, kar, yemiş, kuş tüyü, serçe, güvercin pisliği karışımı, ezilmiş, çiğnenmiş, esmer, kalorifer kurumu ile yer yer kuzguni siyah bir toprağın örttüğü bahçe (Kutlu, 2009, s.349).

Öyküde mekân kronotopunda yer alan ihale dairesinin bahçesini, yazar ayrıntılı bir şekilde tasvir etmiştir. Bu bahçe âdeta bir çöplüğü andırmaktadır. Bu bahçe tasviriyle ihale ve bürokrasi işleriyle uğraşan insanların yozlaşmış tutumları ve çirkinlikleri anlatılır. Burası bir devlet dairesi olduğuna göre bu bahçe, bürokrat sınıfı, ikinci olarak toplumu yansıtır. İhaleye gelen, her biri sosyal bir tabakayı ve sosyal bir zümreyi temsil eden dört kişi çürümüş pislik yığını olan bu mekândan bahçeden geçer. İnsanların iç dünyası da mekânlarla özdeşleşir. Bahçe, zamanın iyi ve kötü bütün izlerini kendinde toplamış bir mekân kronotopudur. İhale için gelen dört kişi, iç dünyalarını karartan bir duygu durumuyla ihale binasına girerler.

Kalorifer Dairesi. Yazarın kapıcı Âdem ve ailesinin yaşaması için seçtiği kalorifer dairesi mekân-insan düzlemine çok uygundur. Kapıcı Âdem’in kaldığı hanın kalorifer dairesi bir mekân kronotopudur. “Kapıcı Âdem, vaktiyle yaşadığı gecekonduyu hemşerilerinden darda kalan birine bakımı karşılığı vermiş, kendisi ailesi ile kapıcılığını yaptığı hanın kalorifer dairesindeki aralıkta kalmayı tercih etmişti” (Kutlu, 2009, s. 351). Kapıcı Âdem, köyünden büyük şehre göç edip çalışmaya başlayan emekçi kesimi simgelemektedir. Köyünden ilk geldiğinde saf, temiz ve çıkarsız bir kişiliği sergilerken zamanla o da şehir

hayatına uyum sağlamıştır. Menfaatleri doğrultusunda iş yapan aç gözlü, kurnaz bir şehir köylüsüne dönüşmüştür. Burada anlatılan kalorifer dairesi kronotopu, onun yaşam gayesini de yansıtmaktadır. Âdem sadece para kazanmaya ve biriktirmeye odaklanmış, kendisinin ve ailesinin zor yaşamından bihaber birine dönüşmüştür. Âdem'in ihaleye katılmasının tek amacı da ihale ile satılacak bu dükkânı alıp çok küçük yaşta okuldan alarak elektrik ustası yaptığı oēlu ile elektrik malzemesi satan bir iş yerine dönüştürmektir. Yaşadıkları kalorifer dairesi gibi hayalleri de sadece yaşamlarını idame ettirecek bir standarttır. Âdem için yaşam, hayat standartlarının yükseltmek değil sadece varlığını sürdürmektir.

Tuhafiye Dükkânı. Mekân kronotopunda Davut'un dükkânları rasgele seçilmiş bir sembol değildir. İhaleye katılan Sabit Bey, nüfus müdürlüğünde elli iki yıl çalışmış, son yirmi bir yılını da müdür olarak çalışmış, emekli olalı henüz üç ay olmuş bir memur emeklisidir. Enstitüye devam eden büyük kızı Nilüfer'i etamin, ruj, rimel, krem, losyon, şampuan almak için uğradığı taşradaki küçük tuhafiye dükkânında kandıran Davut'un, nasıl olup da akli başında olduğunu düşündüğü kıızıyla evlendiğine hâlâ şaşırarak Sabit Bey için almak istediğı taşradaki dükkân, bir zenginlik sembolüdür. Davut, kapıcı Âdem'in aksine refah seviyesini hızla yükseltmiş, yeni bir ev, yazlık ve araba almıştır. Hem taşradaki tuhafiye dükkânı hem de şehirdeki konfeksiyon dükkânı mekân kronotopunda Sabit Bey için refah sembolü olup çıkmıştır. Sabit Bey, damadı Davut'un karşısında kendini maddi anlamda güçsüz hissetmekte, barem, kıdem, zam diye debelenen, iki kuruş emekli maaşıyla geçinmeye çalışan bir memur eskisi gibi görmektedir. İhaleye katılarak bu dükkânı alacak, eniştesi Davut'un tavsiyesiyle bir beyaz eşya dükkânı açacaktır. Bu dükkân onun için tıpkı Davut'un dükkânları gibi olacak, o da artık kapıcıya, oduncuya, sütçüye, yoēurtçuya karşı kendisi hiç de ezik hissetmeyecektir.

Kulüp. Tüccarların toplandığı kulüp mekân kronotopunda bir üst sınıfa atlamının sembolüdür. Kulüpte o da artık söz sahibi olacak kimse onu aldığı o küçük emekli maaşı yüzünden yargılayamayacaktır. O sefil memurlar kulübünün yıpranmış masalarını terk edecektir. Tüccarlar kulübüne ve belki de kim bilir özel bir kulübe aza olacaktı. Eğlenceleri ile, oturumları ile, iş adamlarının arasına katılacaktı. Bunca yıl köşesinde kalmıştı, yetsindi artık (Kutlu, 2009, s.354).

Eşik. İhaleye katılan dört kişi ihale dairesi koridorunda "eşik"te beklemektedir. Öyküde eşik kronotopu bürokrasinin işleyişi için bir sınırdır. İhale dairesinin odasının eşiğı zaman-uzam bağlamında durağan değildir. Eşik, duyguların ve karşılaşmaların yoğunlukla yaşandığı noktadır. Duygular ve düşünceler eşik kronotopunda sürekli çatışma halindedir. Kapıcı Âdem'in, Sabit Bey'in, Tamer'in, Ekrem'in duyguları eşiğın bir yanında tasvir edilirken, içerde ise bürokrasinin tüm uyuşukluğu ve keyfiliğı sürmektedir. İhale sonunda tüm arzuların kursakta kaldığı "eşik" aynı zamanda bir kopuşun yaşandığı noktadır.

Motif Kronotoplar

Zıtlık. Yazar, hayatla ilgili tecrübeleri sadece kitaptan okuyarak öğrenmeye çalışan ve "devrimcilik oyunu" oynayan "sosyalist" gençlerin karşısına, hayatı olduğu gibi yaşayıp öğrenen kapıcı Âdem ve oēlu elektrik ustası Yusuf'u çıkarır. Zıtlık kronotopu burada iki zümre arasındadır. Kapıcı Âdem'in hayatta nasıl zorlukla para kazandığını dile getiren anlatıcı, zorluklarla hayatını sürdürmeye çalışan emekçilerle, babalarının parasını üniversitelerde boş hayallerinin peşinde harcayan gençleri kıyaslar. Zıtlık kronotopu öyküde karakterlere de sirayet eder. Kapıcı Adem'in elektrikçi oēlu Yusuf "baba"sına ne kadar saygılıysa, "sosyalist" gençler "peder"lerine karşı bir o kadar saygısız ve değerbilmezdirler.

Karşılaşma. Bahtin'e göre karşılaşmalar ve zaman-uzam düzleminde rasgele gerçekleşmez. Karşılaşmalar aynı zamanda iç dünyaların da birer karşılaşmalarıdır. Karşılaşma zamanları, biyografik

zamanda pürüzsüz akıp gitmektedir (Bahtin,2001, ss. 317-322). “Eşik” öyküsünde karşılaşma kronotopu, koridor kronotopuyla iç içe geçmiştir. Kapıcı Âdem, memur emeklisi Sabit Bey, “sosyalist” ve “devrimci” genç Tamer, emlak komisyoncusu Ekrem koridorda karşı karşıya gelmişlerdir. İhale dairesinde karşı karşıya gelen, her biri farklı sosyal tabakalardan olan bu insanlar, onların iç dünyaları da karşı karşıya gelmiştir. Karşılaşma sadece insanların karşılaşması değil aynı zamanda duygu dünyalarının da karşılaşmasıdır. Kapıcı Âdem’in daha fazla para kazanma açgözlülüğü, Sabit Bey’in zengin olma ve parayla statüsünü yükseltme hırısı, Tamer’in devrimci hayalleri ile komisyoncu Ekrem’in birilerini ayak oyunları ile kandırma sevdası koridorda bir araya gelmiş ve karşılaşmıştır.

Çatışma ve Gerilim. Çatışmanın yüreğini oluşturan sorunlar doğrudan dile getirilmez. Dolayısıyla, doğrudan tartışılmaz (Çakır vd., 2002, s.152). Genellikle karşılaşmalar da çatışma ve gerilime yol açar. Karşılaşma kronotopu çatışmanın ve gerilimin bir toplamı olur. Eşik adlı öyküde kişinin iç dünyasında iç çatışmalar yaşanmaktadır. Bu gerilim ve çatışmaların iyi ya da kötü bir şekilde son bulması bu karşılaşmalardan sonra gerçekleşir. Yazarlar, okur ilgisini çekmek için çatışma ve gerilim unsurlarından faydalanır. Çatışan iki zıt duygudan zayıf olanı mücadeleyi kaybeder. Böylece gerilim son bulur (Çakır vd., 2002, s.145). Eşik adlı öyküde de ihaleye gelen dört talibin ortak hedefleri bir gerilim meydana getirir. İhale, başka bir firma tarafından on misli bir farkla kapatılınca gerilim sona erer.

Geçiş Sonları. İhale sona erdikten sonra koridorda dört taliplinin zihinlerinde yaşanan küçük hayallere dayalı olaylar silsilesi bir geçiş sonu kronotopuyla sona erer. Geçiş sonları olarak ifade edilen ve zamanı görünür kılmaya çalışan geçiş sonları kronotopu, sırasıyla bahçe kronotopundan, koridor kronotopuna, ondan da eşik kronotopuyla sona erer.

Değer Kronotopları

Çalışkanlık. Yazarlar, felsefi düşüncelerini, mekânı, mekândaki nesneleri ve zaman dilimlerinde yer alan kişilerin duygu ve düşüncelerini değer motiflerle somutlaştırarak ortaya koyarlar. Mustafa Kutlu’nun “Eşik” öyküsünde “çalışkanlık” değeri kapıcı Âdem ve elektrik ustası oğlu Yusuf üzerinden verilmiştir. Âdem ve elektrik ustası oğlu hayatta kalmak için hiç şikâyet etmeden durmadan çalışırlar. Onlar için hayata tutunmanın yolu, zorluklar karşısında durmadan çalışmaktır. Öyküde kapıcı Âdem’in çalışarak kapıcılıktan, işlek bir caddede bir dükkânı alabilecek parayı durmadan çalışarak kazandığı vurgulanır.

Saygı. Aile büyüklerine “saygı” değeri, kapıcı Âdem ve elektrik ustası oğlu ile “sosyalist” gençler aracılığıyla verilir. Kapıcı Âdem’in elektrik ustası oğlu Yusuf, babasının dükkân alma fikrinde ona saygı duymuş ve onu sonuna kadar desteklemiştir. İhalenin başka bir şirket tarafından kapatılmasına rağmen babasına hiç kızmamış, onu yargılamamıştır. Ancak üniversite tahsili almış “sosyalist” gençlerden Cem, dükkân için “peder”lerinden para istemeleri gerektiğini belirtirken “Morukları yolalım iyice.” (Kutlu,2009, s.353) diyecektir.

Duyarlılık. Değerler bağlamında okuyucuya verilen bir diğer değer “sosyal değişimlere duyarlılık” tır. Bu değer, yazar tarafından okuyucuya Sabit Bey’in ve “sosyalist” gençlerden Kemal’in ihale sonrası gösterdiği tepkiler yoluyla verilir. İhale “eşik”te türlü oyunlarla ve gizli işlerle başka bir şirkete usulsüz verilince Sabit Bey çok sert tepki gösterir, bağırır, çağırır. Kemal ise öfkeyle koridorda hakaret ederek duruma isyan eder. Burada onların gösterdiği tepki yaşanan usulsüzlüğe yani sosyal

değişime gösterilen bir tepkidir. Kanunsuzluğa, usulsüzlüğe ve ahlaksızlığa karşı duyarlı olan her bireyin göstermesi gereken bir tepkidir.

Güzellik. Değer motiflerden güzellik ise ihale dairesi koridorunun sonundaki "yediveren gülü" ile somutlaştırılır. "Yediveren gül" bu ihale dairesinde vuku bulan birçok kanunsuz, usulsüz ve ahlaksız işlerin içerisinde hayatın güzelliğini ve saflığını temsil eder. Yazar, bu motifle insanların, isterlerse bu kadar pisliğin içinde bile güzellikleri yaşatabileceklerini göstermiş olur.

Sonuç ve Tartışma

Edebî metinlerde mekân ve zaman, metinlerin temel bileşenlerindendir. Mekân ve zamanın içi içe geçtiği anlatı yapısı, karakterlerin yaşantılarını çok katmanlı bir gerçeklik düzlemine taşır. Edebiyat eleştirmeni ve kuramcı Mihail Bahtin ise, "kronotop" kavramını, zamanın ve mekânın kesişim noktalarını somutlaştırması açısından ele alır. Bahtin yaptığı çeşitli incelemelerde yol, karşılaşma, eşik, şato gibi kronotopların yanı sıra eserlerde sınırsız sayıda kronotopların varlığına da dikkat çeker.

Öykü ve deneme yazarı Mustafa Kutlu'nun "Eşik" öyküsü zaman ve mekân unsurlarının birleştiği birçok kronotopu barındırmaktadır. Kutlu'nun "Eşik" öyküsü, Mihail Bahtin'in mekânsal kronotoplardan koridor, bahçe, kalorifer dairesi, tuhafiye dükkânı, kulüp, eşik; motif kronotoplardan zıtlık, karşılaşma, çatışma ve gerilim, geçiş sonları; değer kronotoplardan çalışkanlık, saygı, duyarlılık, güzellik yer almaktadır.

"Eşik" öyküsünde mekânsal kronotoplardan koridor kronotopu, farklı tabakalardan gelen insanların tıpkı oda kapıları gibi bir noktada yolları kesişir. Öyküde koridor kronotopu, ihaleye katılan insanların korkularının, gerginliklerinin, heyecanlarının ve umutlarının görünür kılındığı mekândır.

Öyküde mekân kronotopunda yer alan ihale dairesinin bahçesini, yazar ayrıntılı bir şekilde tasvir etmiştir. Bu bahçe adeta bir çöplüğü andırmaktadır. Bahçe, zamanın iyi ve kötü bütün izlerini kendinde toplamış bir mekân kronotopudur.

Yazarın kapıcı Âdem ve ailesinin yaşaması için seçtiği kalorifer dairesi mekân-insan düzlemine çok uygundur. Kapıcı Âdem'in kaldığı hanın kalorifer dairesi bir mekân kronotopu olmakla birlikte kapıcı Âdem ve ailesinin sosyo-ekonomik durumunun da bir temsilidir.

Mekân kronotopunda Davut'un dükkânları rasgele seçilmiş bir sembol değildir. Sabit Bey'in eniştesinin taşradaki ve şehirdeki "dükkân"ları ile Sabit Bey'in almak istediği ihaleye çıkarılan "dükkân" kronotopu onun zenginlik hayallerinin vücut bulmuş şeklidir.

Kulüp Sabit Bey için sadece sosyalleşmek ve boş zamanları değerlendirmek için gidilen bir yer değildir. Sabit Bey'in bazen gittiği "kulüp" kronotopu onun sahip olmak istediği statü imgesidir.

İhaleye katılan dört kişi ihale dairesi koridorunda "eşik"te beklemektedir. Öyküde eşik kronotopu bürokrasinin işleyişi için bir sınırdır. İhale dairesinin odasının eşiği zaman-uzam bağlamında durağan değildir. Eşik, duyguların ve karşılaşmaların yoğunlukla yaşandığı noktadır. Duygular ve düşünceler eşik kronotopunda sürekli çatışma hâlinedir. İhale sonunda tüm arzuların kursakta kaldığı "eşik" aynı zamanda bir kopuşun yaşandığı noktadır.

Motif kronotoplardan zıtlık kronotopu iki zümre arasındadır. Kapıcı Adem'in hayatta nasıl zorlukla para kazandığını dile getiren anlatıcı, zorluklarla hayatını sürdürmeye çalışan emekçilerle, babalarının parasını üniversitelerde boş hayallerinin peşinde harcayan gençleri kıyaslar.

“Eşik” öyküsünde karşılaşma kronotopu, koridor kronotopuyla iç içe geçmiştir. Kapıcı Âdem, memur emeklisi Sabit Bey, “sosyalist” ve “devrimci” genç Tamer, emlak komisyoncusu Ekrem koridorda karşı karşıya gelmişlerdir. İhale dairesinde karşı karşıya gelen, her biri farklı sosyal tabakalardan olan bu insanlar, onların iç dünyaları da karşı karşıya gelmiştir. Karşılaşma sadece insanların karşılaşması değil aynı zamanda duygu dünyalarının da karşılaşmasıdır.

Öyküde de ihaleye gelen dört talibin ortak hedefleri bir gerilim meydana getirir. İhale, başka bir firma tarafından on misli bir farkla kapatılınca gerilim sona erer.

İhale sona erdikten sonra koridorda dört taliplinin zihinlerinde yaşanan küçük hayallere dayalı olaylar silsilesi bir geçiş sonu kronotopuyla sona erer. Geçiş sonları olarak ifade edilen ve zamanı görünür kılmaya çalışan geçiş sonları kronotopu, sırasıyla bahçe kronotopundan, koridor kronotopuna, ondan da eşik kronotopuyla sona erer.

Mustafa Kutlu’nun “Eşik” öyküsünde “çalışkanlık” değeri kapıcı Âdem ve elektrik ustası oğlu Yusuf üzerinden verilmiştir. Âdem ve elektrik ustası oğlu hayatta kalmak için hiç şikâyet etmeden durmadan çalışırlar. Onlar için hayata tutunmanın yolu, zorluklar karşısında durmadan çalışmaktır. Öyküde kapıcı Adem’in çalışarak kapıcılıktan, işlek bir caddede bir dükkânı alabilecek parayı durmadan çalışarak kazandığı vurgulanır.

Aile büyüklerine “saygı” değeri, kapıcı Âdem ve elektrik ustası oğlu ile “sosyalist” gençler aracılığıyla verilir. Kapıcı Âdem’in elektrik ustası oğlu Yusuf, babasının dükkân alma fikrinde ona saygı duymuş ve onu sonuna kadar desteklemiştir. İhalenin başka bir şirket tarafından kapatılmasına rağmen babasına hiç kızmamış, onu yargılamamıştır. Ancak üniversite tahsili almış “sosyalist” gençlerden Cem, dükkân için “peder”lerinden para istemeleri gerektiğini belirtirken babaları için “moruk” gibi ifadeler kullanmıştır.

Değerler bağlamında okuyucuya verilen bir diğer değer “sosyal değişimlere duyarlılık”tır. Bu değer, yazar tarafından okuyucuya Sabit Bey’in ve “sosyalist” gençlerden Kemal’in ihale sonrası gösterdiği tepkiler yoluyla verilir. İhale “eşik”te türlü oyunlarla ve gizli işlerle başka bir şirkete usulsüz verilince Sabit Bey çok sert tepki gösterir, bağırır, çağırır.

Güzellik motifi, ihale dairesi koridorunun sonunda yer alan “yediveren gülü” aracılığıyla simgesel bir anlam kazanır. Bu gül ihale dairesinde vuku bulan tüm yozlaşmışlığa rağmen hayatta hâlâ varlığını sürdüren güzelliğin ve saflığın temsilcisidir.

Mustafa Kutlu “eşik” kavramı ile ayrıca toplum ve insan arasındaki geçirgenliği de sembolize etmiştir. Kamusal alan ve özel alanlar birbiriyle bağlantılıdır. Özel alanlarda yaşanan her şey topluma da geçmektedir. Toplumsal yozlaşmalar, bu yozlaşmaya karşı geliştirilen duyarlılık/ duyarsızlık, milli ve manevi değerlere yabancılaşma özel alan olan insan-aile düzleminde nasıl yaşanıyorsa toplumda da olduğu gibi yaşanmaktadır. Mustafa Kutlu, bu durumu “Eşik” öyküsünde de detaylı olarak işlemekle kalmamış hayata karşı duygu ve düşüncelerini de değerler üzerinden vermiştir.

Kaynakça

- Aktaş, Ş. (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Akçağ Yayınları.
- Bakhtin, M. (2001). *Karnaval'dan Romana Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar* (1.baskı). (Çevirmen. Cem Soydemir, Derleyen.Sibel Irzık), Ayrıntı Yayınları. (1984).
- Çakır, H., Meredith, R.C. ve Fitzgerald, J.D., (2002). *Öyküde Çatışmayı Canlandırmak. Öykü Sanatı*. (2.Baskı). Çizgi Yayınları.

- Çetin, N. (2012). *Roman Çözümleme Yöntemi (12.baskı)*. Öncü Kitap.
- Çetişli, İ. (2014). *Metin Tahlillerine Giriş 2: Hikâye, Roman, Tiyatro*. Akçağ Yayınları.
- Gürkıvrak, G.D. (2021). Dürtülerin Kentsel Mekân Algısına Etkileri. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 86.
- Kaplan, M., Kutlu, M. *Eşik*. (2009). *Hikâye Tahlilleri*. Dergâh Yayınları.
- Parla, J. (2012). *Don Kişot'tan Bugüne Roman*. (11. baskı). İletişim Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (t.y.). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, 19 Nisan 2025 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Zariç, M. (2022). Sezai Karakoç'un "Geç Kalan Adamın Öyküsü"nde Kronotoplar. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 18(63), 328- 339.

Teşekkür

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında katkısı olan değerli hocam Doç. Dr. Mahfuz ZARİÇ'e çok teşekkür ederim.

Çatışma Beyanı

Makalenin herhangi bir aşamasında maddi veya manevi çıkar sağlanmamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirisi gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.